

ASORKD

ASOCIACE PRO OCHRANU A ROZVOJ KULTURNÍHO DĚDICTVÍ ČR

The Association for the Conservation and Development of the Cultural Heritage in the Czech Republic

Karolíny Světlé 5, 110 00 Praha 1, Tel.: +420 371 595 624; GSM: +420 777 183 077, +420 737 939 104, +420 736 181 289

prezidium@asorkd.cz; www.asorkd.cz; www.zachrante-lazne-kyselka.cz/

PAMÁTKOVÁ PÉČE O ARCHITEKTONICKÉ DĚDICTVÍ V DOBĚ LIBERÁLNÍ

Liberalismus byl v Evropě přijat celým oficiálním politickým spektrem – pravicí i levicí – jako jediný možný ekonomický i politický systém po všech turbulencích, které světem otřásaly celé 20. století. Jeho základem je zaručené právo jednotlivce na vlastní názor, vlastní volbu. To lze prakticky realizovat pouze za neomezené plurality názorů. Neomezená pluralita názorů ze své podstaty vylučuje názorový konsensus. Skutečně, liberalismus konsensuálně přijaté názory nevytváří, dokonce je programově vylučuje – právě v zájmu zachování plurality názorů. Totéž se děje s dosud obecně přijímanými hodnotami – ty jsou relativizovány, zpochybňovány. I ony by mohly pluralitu názorů omezit. Nejinak je tomu s hodnotami památkového fondu. Máme zákon na jejich ochranu. Jak ale lze chránit hodnotu, která není konsensuálně definována a přijímána? Co je vlastně předmětem ochrany? Jak uskutečňovat památkovou péči? Zákon 20/89 zakládá ochranu registrovaných památek na konkrétní osnově stavebně historického průzkumu. Ale naše země má i památkově chráněná města. Jejich ochrana jako integrovaných celků zákonem zajištěna není.

Ještě v době vzniku dnes platného zákona 20/87 byly v povědomí zakotveny názory na památkové hodnoty a péči o ně, takže pro svou samozřejmost nebyly v textu podrobně definovány. Kontext (vzájemní vztahy mezi objekty, odborně priorita prostoru) byl ukotven ve vnímání lidí do té míry, že nebylo nutné ho specifikovat. To, „co se sem hodí nebo nehodí“ vnímal každý a hlásil se k tomu. Po zpochybnění kontextu (Rem Koolhaas: Kontext neexistuje) vzniklo v zákoně vakuum. Zde je nutné si uvědomit, že zpochybnění kontextu nenastalo spontánně, ale na základě přijetí intelektuálního konstruktů zasvěcenými elitami. Laikům je vnučováno, že si mají zvykat, že tomu je jinak, než oni cítí. Tím došlo k porušení přirozených geneticky daných kognitivních schopností člověka vázaných na vizuální vnímání prostředí. Naše vnímání není zaměřeno na jednotlivé objekty, ale na větší integrované celky – většinou ucelené prostory. Prvním přehlednutím ulice nebo náměstí víme, kde jsme. Teprve následně si uvědomujeme, jak vypadají fasády jednotlivých domů. Mezi individualizovanými, vzájemně nijak nesouvisejícími objekty se špatně orientujeme, bloudíme. V Německu tuto geneticky danou všem lidem společnou vlastnost vizuálního vnímání prokázal v minulém století impozantním počtem experimentů gestaltismus, věděl o ní již Immanuel Kant ve stol. osmnáctém. Potřeba vizuálního kontextu je zdůvodněna přirozeným způsobem vizuálního vnímání. Pokud je kontextuální prostředí ničeno, dochází k odcizení od místa, kde jsem, kde žiji, s dalekosáhlými důsledky pro lidskou psychiku i stav společnosti (individualismus, ztráta empatie, rozpad přirozených společenských vazeb).

Vyprázdňení zákona paradoxně současné době liberální velmi vyhovuje. Jestliže nejsem vázán širšími vztahy své nemovitosti (kontextem s okolím), mohu si dělat se svým vlastnictvím, co chci, bez ohledu na sousedy a širší vztahy.

Kdysi samozřejmé hodnoty a metody památkové péče mohou být libovolně vykládány podle názoru jednotlivých úředníků na základě zaručované plurality názorů. Úředník v praxi musí vyjádřit požadavky na realizaci památkové péče konkrétně. Pokud konkrétní obsah v zákoně není, musí ho vymyslet sám – případ od případu pro jednotlivé kauzy podle svého názoru. Náplní práce úředníků je ale dohlížet na plnění zákona, ne zákon tvořit. Takže v rámci té plurality názorů najdeme takový, který požaduje památkové prostředí povinně výrazně novostavbou měnit, aby se architektovy

zásahy na první pohled odlišovaly od původní zástavby, a na druhém konci spektra jsou zastánci neměnnosti původního prostředí, zákazu bourat cokoli, co je staré, a to i v případě, že tím petrifikují urbanisticky neúnosný stav. Neomezená možnost úředníků vybírat si z této škály názorů otevírá samozřejmě dveře korupci.

Najít cestu z této patové situace není lehké, ale lze říct, že se na konci tunelu objevují světla. Stále větší počet renomovaných teoretiků architektury i praktikujících architektů považuje za legitimní a nezbytné vědomým úsilím obnovit modernismem potlačený vztah architektury k prostředí, které ji obklopuje, kontext. Popravdě bylo samozřejmě vnímání kontextu potlačeno především u „vzdělaných“ elit památkové péče, které přirozené, geneticky dané vnímání prostředí nahradily posuzováním jednotlivých izolovaných objektů podle aktuálně přijímaných myšlenkových konstruktů (-ismů).

Naštěstí nepoučení laici, kteří jsou vůči elitám v naprosté převaze, stále vnímají prostředí na základě svých genetických předpokladů – tj. v širších souvislostech, ne jednotlivé objekty, ale vždy větší celky. To jim umožňuje přirozenou orientaci, strukturování prostředí podle vrozených kognitivních schopností, ztotožnění se s místem, na kterém se právě nacházejí. Skutečná architektura se nevytváří pro dočasnou satisfakci erudovaných elit, ale pro nadčasovou potřebu celé společnosti. Je to její životní prostředí, od kterého právem očekává existenciální podporu. Výsledky zkoumání podstaty existenciální podpory jednotlivců i společnosti prokazují, že jde o naplnění psychických, fyziologických, emocionálních a kulturních potřeb. Architektura a urbanismus stále atraktivnějších historických měst nám ukazují prostředky, kterými intuitivně naši předkové vytvářeli podmínky pro existenciální podporu jednotlivce i celé společnosti v její integraci. Integrace společnosti vzniká v pocitu bezpečí, ztotožnění se s prostředím. Na základě integrace společnosti vznikla civilizace, přebujelý individualismus naopak civilizaci ničí. Jde tu o veřejný zájem par excellence, o konflikt materiálního (tedy omezeného zájmu jednotlivce) s obecnými právy společnosti.

Na štěstí je dnes již k dispozici velká řada prací uznávaných autorů, kteří se v památkové péči (a nejen v ní) zaměřují na obnovování tradičních znalostí a hodnot vědeckým prokazováním jejich významu pro environmentální chápání světa, které zřejmě nahradí neoliberální individualismus. Věcnou náplň zákonů po relativizaci tradičních hodnot umožní studium širších vztahů jednotlivých jevů, individualistickou fragmentaci nahradí stále se prohlubující integrace dostupných poznatků.

Nový památkový zákon je stále ve stavu rozpracovanosti. Domníváme se, že je absurdní, aby stávající vývoj názorů na urbanismus a architekturu nebyl při jeho formulaci zohledněn. Jde tu především o návrat kontextu, integrace svébytných celků, které nejsou jen přežitou tradicí, ale bytostnou potřebou jednotlivce i celé společnosti. Prof. Tomáš Valena ve své knize „Vztahy – o vazbě k místu v architektuře“ říká: *„Zatímco nereflektovaná samozřejmost vztahu architektury předmoderní doby k místu (Kontext – pozn. autora článku) se nenávratně vytratila, jde dnes mimo jiné o to, jak vztah k místu vědomým úsilím zohlednit a zavést do praxe.“*

Doplnění konkrétní náplně do památkového zákona v zájmu obnovení významu kontextu jako základu identity a trvalé hodnoty nejen historické zástavby bylo smyslem připomínek ASORKD k současnému návrhu. Bohužel při projednávání připomínek je z reakcí autorů zákona a vyzvaných oponentů (mj. NPÚ) patrné, že jsou přesvědčeni, že je možné věcnou náplň znění zákona řešit až v závazném rozhodnutí úředníků případ od případu na základě jejich profesionální erudice a zodpovědností. Bohužel, dosavadní praxe o tom nesvědčí.

Mementem se stala proluka po Kozákově domu na rohu Václavského náměstí a Opletalovy ulice. Zákon neměl prostředky k jeho ochraně. Nebyl registrován jako kulturní památka a urbanistickou hodnotu, kontext s okolím, podstatu „plošné ochrany“ zákon nezná. Plošnou ochranu, uvedenou v zákoně, si každý, jak je výše uvedeno, může vykládat po svém. Léta se táhne kauza zámku v Liblíně – výstavba utilitárního objektu těsně před schodištěm ze zámku do parku. Všeobecně je známý projekt – předimenzovaného bytového domu U Milosrdných – maršmeloun, který ohrožuje historický soubor klášterů sv. Anežky České a sv. Šimona a Judy Tadeáše svou neúměrnou hmotností. Fatálním ohrožením pro celou Pražskou památkovou rezervaci je návrh využití uvolněných ploch po zrušené části kolejíště Masarykova nádraží. Návrh „stararchitektky“ Zahy Hadid postrádá jakou-

koli souvislost s památkově chráněnou okolní zástavbou a hrozí zničit integritu historického centra. Pro jeho prosazení iniciovala bývalá primátorka dokonce návrh na zrušení platného územního plánu a zásad územního rozvoje v této oblasti. K poškození kompozice PPR došlo nevratně konfrontací panoramatu Hradčan s výškovou zástavbou na Pankráci.

Výčet kontroverzních projektů i realizací by mohl pokračovat dále. Další informace v tomto směru jsou k dispozici mj. ve Sborníku diskusního fóra konaného 11. 4. 2018 v Českých Budějovicích. Obsahuje dva diskusní příspěvky autorů zákona z MK a sedmnácti odborníků z různých oborů praktikované památkové péče, bez výjimky kritické k návrhu nového zákona. Již konání takového diskusního fóra za účasti široké účasti veřejnosti je nesporným signálem, že kritické připomínky k textu návrhu nového zákona přetrvávají i v době jeho projednávání s vyzvanými oponenty. Je čím dál jasnější, že funkční text zákona nemůže být vypracován pouze z hlediska jediné profese – legislativy. To je zřejmě další příčinou (kromě prosazované plurality názorů) jeho abstraktního, všeobecného textu. Věcný obsah paragrafům může dodat pouze spolupráce širšího spektra odborníků (jde o práci multidisciplinární) a zástupců profesí, praktikujících památkovou péči v reálném prostředí.

Ing. arch. Marie Švábová
vicepresidentka ASORKD